



## ŹRÓDŁA / SOURCES / QUELLEN

ks. Tomasz Garwoliński

Wyższe Seminarium Duchowne Metropolii Warmińskiej „Hosianum”,  
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie;  
tomgar@uwm.edu.pl • <https://orcid.org/0000-0002-2293-0861>

ks. Krzysztof Kamiński

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie;  
ksiadzkrzysztof@interia.pl • <https://orcid.org/0000-0002-5579-232X>

# Księgozbiór biskupa warmińskiego Jana Dantyszka – woluminy zachowane w Bibliotece „Hosianum” w Olsztynie

The book collection of Bishop of Warmia Jan Dantyszek – volumes  
preserved in the “Hosianum” Library in Olsztyn

Die Büchersammlung des Bischofs von Ermland Johannes von Höfen –  
Bände, die in der Bibliothek Hosianum in Allenstein aufbewahrt werden

**Słowa kluczowe:** Bp Jan Dantyszek, Warmia, kolekcje prywatne, inkunabuły, stare druki

**Keywords:** Bp Jan Dantyszek, Warmia, private collections, incunabula, old prints

**Schlüsselwörter:** Bischof Johannes von Höfen, Ermland, private Sammlungen, Inkunabeln, alte Drucke

## STRESZCZENIE

Biskup Jan Dantyszek odegrał dużą rolę w procesie włączania kultury polskiej w nurt europejski. Posiadał on okazały księgozbiór, który świadczył o jego rozległych zainteresowaniach. Zbiory biskupie w ciągu wieków uległy rozproszeniu. Część woluminów znalazła się w kolegium jezuickim w Braniewie i stamtąd została wywieziona do Szwecji w XVII w. Sporo książek przeszło w XIX w. do biblioteki katedralnej we Fromborku, a stamtąd po II wojnie światowej do Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie. Książki ze znakami własnościowymi biskupa Dantyszka spotyka się dziś w różnych bibliotekach, głównie polskich, szwedzkich, niemieckich i rosyjskich. W Polsce najwięcej druków z biblioteki biskupiej zachowało się w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej

„Hosianum” w Olsztynie (osiemnaście). Niniejszy artykuł analizuje ich zawartość treściową, oprawy oraz dzieje. Są to dzieła teologiczne, filozoficzne i prawnicze oraz historyczne i dotyczące pisarzy starożytnych. Posiadają one znaki własnościowe biskupa w postaci jego własnoręcznych podpisów, ekslibrisów i supereklibrisów, należących do najpiękniejszych polskich księgoznaków doby renesansu.

### ABSTRACT

Bishop Jan Dantyszek played a major role in the process of bringing Polish culture into the European mainstream. He possessed an impressive book collection which testified to his extensive interests. Over the centuries, the bishop's collection was dispersed. Some of the volumes found their way to the Jesuit college in Braniewo, from where they were taken to Sweden in the 17<sup>th</sup> century. In the 19<sup>th</sup> century many books were transferred to the cathedral library in Frombork, and from there, after World War II, to the Library of the Warmian Theological Seminary „Hosianum” in Olsztyn. Books with Bishop Dantyszek's ownership marks are found today in various libraries, mainly in Poland, Sweden, Germany and Russia. In Poland the largest number of prints from the bishop's library have been preserved in the Library of the Warmia Metropolitan Seminary „Hosianum” in Olsztyn (eighteen). This article analyses their content, binding and history. These are theological, philosophical and legal works as well as historical ones and those concerning ancient writers. They have the bishop's ownership marks in the form of his own signatures, ex-libris and superex-libris which are among the most beautiful Polish bookplates of the Renaissance period.

### ZUSAMMENFASSUNG

Bischof Johannes von Höfen spielte eine wichtige Rolle in dem Prozess, die polnische Kultur in den europäischen Mainstream zu bringen. Er besaß eine beeindruckende Büchersammlung, die von seinen umfangreichen Interessen zeugte. Im Laufe der Jahrhunderte wurde die Sammlung des Bischofs zerstreut. Einige Bände fanden ihren Weg in das Jesuitenkolleg in Braunsberg (Braniewo) und wurden von dort im 17. Jahrhundert nach Schweden gebracht. Im 19. Jahrhundert wurden viele Bücher in die Dombibliothek in Frauenburg (Frombork) und nach dem Zweiten Weltkrieg in die Bibliothek des Ermländischen Theologischen Seminars „Hosianum“ in Allenstein gebracht. Bücher mit den Besitzvermerken von Bischof von Höfen finden sich heute in verschiedenen Bibliotheken, hauptsächlich in Polen, Schweden, Deutschland und Russland. In Polen hat sich die größte Anzahl von Drucken aus der Bibliothek des Bischofs in der Hosianum-Bibliothek des Ermländischen Pfarrerseminars in Allenstein erhalten (achtzehn). Dieser Artikel analysiert deren Inhalt, Bindung und Geschichte. Es handelt sich um theologische, philosophische und juristische Werke sowie um historische und solche über antike Schriftsteller. Sie tragen die Besitzvermerke des Bischofs in Form von eigenhändigen Signaturen, Exlibris und Super-Exlibris, die zu den schönsten polnischen Exlibris der Renaissancezeit gehören.

Pierwsza połowa XVI w. to dla Korony Królestwa Polskiego (*Corona Regni Poloniae*) oraz renesansowej Europy czas wielkich przemian. Walnie przyczyniły się doń elity intelektualne oraz władzy, skupione m.in. wokół dworu królewskiego, pałaców biskupich i Akademii Krakowskiej. Dziewiętnasty biskup warmiński Jan Dantyszek (1485–1548), który rządził diecezją w latach 1537–1548, należał do wąskiego jeszcze wówczas grona wybitnych przedstawicieli wczesnego renesansu

w Polsce. Odegrał dużą rolę w procesie włączania kultury polskiej w nurt europejski<sup>1</sup>. Ten herold renesansowego humanizmu zakończył swój ziemski żywot kilka miesięcy po śmierci króla Zygmunta I Starego (1467–1548), którego dwór odgrywał wielką rolę kulturotwórczą. Dantyszek dobrze znał się z Mikołajem Kopernikiem (1473–1543), którego teorię heliocentryczną popierał<sup>2</sup>. Biskup warmiński posiadał okazały księgozbiór, który świadczył o jego rozległych zainteresowaniach. Do tej pory z jego biblioteki, która w ciągu wieków uległa rozproszeniu, odnaleziono ponad sto woluminów<sup>3</sup>.

### DANTYSZEK JAKO CZŁOWIEK RENESANSU

Jan Dantyszek (Dantiscus – Gdańszczanin) urodził się w Gdańsku w 1485 r. Jego dziadek, zubożały w czasie wojny trzynastoletniej, osiadł w Gdańsku, gdzie utrzymywał się z rzemiosła powroźniczego, czyli wykonywania lin i powrozów. Stąd jego potomkowie, obok rodowego nazwiska von Höfen, używali przydomku Flachsbinder. Dantyszek po ukończeniu szkoły parafialnej w Grudziądzu podjął studia na Uniwersytecie Gryfijskim (Greifswald). Następnie od 1500 do 1503 roku z przerwami studiował na Akademii Krakowskiej, gdzie uzyskał bakalaureat<sup>4</sup>, równocześnie podejmując służbę na dworze królewskim. Zajmował się przede wszystkim sprawami pruskimi. W 1505 r. udał się do Włoch, by kontynuować studia. Jednak zmienił decyzję i odbył podróż do Ziemi Świętej. W 1515 r. stał się członkiem orszaku królewskiego podczas zjazdu wiedeńskiego. Uczestnictwo w spotkaniu na szczycie trzech monarchów – Zygmunta I Starego, Władysława II Jagiellończyka (1456–1516) i Maksymiliana I Habsburga (1459–1519) – było dla młodego dyplomaty wielkim wyróżnieniem, ale też świadczyło o jego dużym już prestiżu. Po zakończeniu zjazdu pozostał do 1517 r. jako poseł króla polskiego przy cesarzu. Poznał znakomitych dyplomatów, humanistów i poetów. W uznaniu talentów literackich i zasług dyplomatycznych Dantyszek otrzymał w 1516 r. od cesarza Maksymiliana szlachectwo, tytuł doktora obojga praw (*doctor utriusque iuris*), godność podkomorzego oraz – jako pierwszy poddany króla polskiego – wawrzyn poetycki. Po odbyciu wielu podróży i poselstw, w czasie których zawarł znajomości z największymi autorytetami i intelektualistami ówczesnej Europy, przez kilka lat za

<sup>1</sup> Z. Nowak, *Jan Dantyszek. Portret renesansowego humanisty*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1982, s. 5.

<sup>2</sup> A. Skolimowska, *Mikołaj Kopernik i Jan Dantyszek – nowe źródła, nowe interpretacje*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” (dalej: KMW) 2013, nr 2, s. 335–355.

<sup>3</sup> T. Borawska, *Jan Dantyszek*, w: *Poczet biskupów warmińskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2008, s. 133.

<sup>4</sup> *Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis. Tomi II fasciculus I (Ab anno 1490 ad annum 1515)*, editionem curavit Adam Chmiel, Cracoviae 1892, s. 60; T. Borawska, *Jan Dantyszek...*, s. 123; A. Skolimowska, *Program Dantyszek*, w: *Antyk i my w Ośrodku Badań nad Tradycją Antyczną*, red. K. Marciniak, Warszawa 2013, s. 133–134.

rządów Karola V (1500–1558) pełnił na dworze cesarskim obowiązki stałego ambasadora polskiego króla. Dlatego też Dantyszek uchodzi za twórcę nowożytnej dyplomacji polskiej<sup>5</sup>.

Jako humanista pilnie studiował poglądy Erazma z Rotterdamu (1466–1536), śledził rozwój reformacji w Europie i utrzymywał żywe stosunki z przedstawicielami obozu katolickiego i protestanckiego. Osobiście spotkał się z Filipem Melancthonem (1497–1560) i Marcinem Lutrem (1483–1546), którzy wywarli na nim duże wrażenie, choć niekoniecznie pozytywne<sup>6</sup>.

W latach życia świeckiego, podczas podróży do Hiszpanii, związał się z Izabelą Delgadą, z którą miał córkę Juanitę, urodzoną w 1526 r., oraz zmarłego przedwcześnie syna, urodzonego w 1528 r. Po urodzeniu się dzieci opiekował się nimi i matką za pośrednictwem przyjaciół<sup>7</sup>.

W 1529 roku Dantyszek został kanonikiem kapituły warmińskiej, a następnie – biskupem chełmińskim. Powrócił do Polski w lipcu 1532 r. i dopiero w marcu 1533 r. w Lidzbarku przyjął święcenia kapłańskie, zaś kilka miesięcy później (14 września) sakrę biskupią, przy poparciu królowej Bony (1494–1557). W 1537 r. został wybrany na biskupa warmińskiego. Od tego momentu przewodniczył radzie pruskiej, zasiadał w senacie i nadal pozostał bliskim doradcą króla Zygmunta<sup>8</sup>.

Biskup J. Dantyszek był dobrym administratorem i gorliwym duszpastorem. Widział potrzebę wewnętrznej odnowy Kościoła. Stąd też z nadzieją powitał otwarcie soboru trydenckiego i w tej sprawie korespondował ze swoim przyjacielem, a później następcą Stanisławem Hozjuszem (1504–1579). Dbał o podniesienie moralnego i intelektualnego poziomu duchowieństwa. Zradikalizował swoje podejście do reformacji i wydawał surowe edykty przeciwko różnowiercom oraz zakazywał głoszenia doktryny Lutra, a podejrzanym o sprzyjanie nowej wierze zabraniał przebywania na terenie diecezji<sup>9</sup>.

Dantyszek pielęgnował zainteresowania literackie i kolekcjonerskie, a zamek w Lidzbarku w czasie jego rządów zyskał rangę ośrodka kultury i sztuki. Oprócz rzeźb i dzieł rzemiosła artystycznego oraz drukowanych map i atlasów zgromadził galerię obrazów sławnych malarzy, m.in. Hansa Holbeina Młodsze (1497/8–1543). Zadbał o bibliotekę biskupią, a na własne potrzeby zgromadził okazały

<sup>5</sup> Z. Nowak, op. cit., s. 39–209; T. Borawska, *Jan Dantyszek...*, s. 123–125; A. Skolimowska, *Program Dantyszek...*, s. 134–136.

<sup>6</sup> M. Ptaszyński, *Reformacja w Polsce a dziedzictwo Erazma z Rotterdamu*, Warszawa 2018, s. 9, 34–35, 49, 65–66, 202; A. Skolimowska, *Program Dantyszek...*, s. 135.

<sup>7</sup> T. Borawska, *Jan Dantyszek...*, s. 128; A. Skolimowska, *Program Dantyszek...*, s. 139–140.

<sup>8</sup> H. Zins, *Kapituła fromborska w czasach Mikołaja Kopernika*, KMW 1959, nr 4, s. 405, 423; Z. Nowak, op. cit., s. 39–209; T. Borawska, *Jan Dantyszek...*, s. 128–129; A. Skolimowska, *Program Dantyszek...*, s. 138–139.

<sup>9</sup> Z. Nowak, op. cit., s. 39–209; T. Borawska, *Dantyszek Jan*, w: *Słownik biograficzny Kapituły Warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 38–39; eadem, *Jan Dantyszek...*, s. 129–134; A. Skolimowska, *Program Dantyszek...*, s. 137–139.

księgozbiór, który świadczył o jego rozległych zainteresowaniach. Zdobył także sławę mecenasa zdolnej młodzieży. Bp Dantyszek odnosił się z ogromnym szacunkiem do badań M. Kopernika i był propagatorem teorii heliocentrycznej. Korzystał również z usług medycznych Kopernika. Zmarł w Lidzbarku w 1548 r., a pochowany został w katedrze fromborskiej<sup>10</sup>.

Dantyszek jest autorem przeszło 100 łacińskich utworów poetyckich. Nie dbał o ich publikowanie, dlatego znaczna ich część pozostała w rękopisach lub zaginęła. Zachowała się jego ogromna korespondencja, licząca 6117 listów, do których dysponujemy ok. 12 tys. przekazów źródłowych<sup>11</sup>.

## KSIEGOZBIÓR BISKUPA DANTYSZKA

J. Dantyszek miał wielkie zasługi w powiększaniu zbiorów biblioteki biskupiej w Lidzbarku Warmińskim. Właśnie on w literaturze fachowej określany jest jako twórca biblioteki lidzbarskiej<sup>12</sup>.

Dantyszek gromadził książki od wczesnej młodości. Gdy w 1522 r. na polecenie burmistrza Krakowa przeprowadzono spis jego ruchomości, już wtedy wymieniono w nim pięćdziesiąt sześć książek, w tym dzieła Arystotelesa, Cyce-rona, Horacego, Owidiusza, Valeriusa Maximusa, Erazma z Rotterdamu i innych autorów. W liście do Cornelisa De Scheppera w lutym 1536 r. biskup wspominał o planach założenia specjalnego księgozbioru, który miałby w przyszłości stanowić pamiątkę po nim. Źródła wyraźnie wskazują, że właśnie od roku 1536 Dantyszek zaczął poświęcać temu zamierzeniu coraz więcej energii, czasu i finansów<sup>13</sup>. Już jako biskup warmiński księgozbiór wzbogacał dzięki pomocy krewnych, znajomych i przyjaciół. Siostrzeniec Kasper Hannau przebywający w Krakowie i Jakub Barthen z Gdańska kupowali mu dzieła prawnicze, filozoficzne i teologiczne. Wiele książek dostarczał Stanisław Hozjusz i Piotr Myszkowski. Także do przyjaciół za granicą zwracał się Dantyszek z prośbą o nadsyłanie nowości z dziedziny filologii klasycznej, historii, matematyki i teologii. Dzięki nim miał bieżące informacje o nowościach pojawiających się na targach lipskich, frankfurckich czy królewieckich,

<sup>10</sup> W. Pocięcha, *Dantyszek Jan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 4, red. W. Konopczyński, Kraków 1938, s. 424–430; Z. Nowak, op. cit., s. 39–209; T. Borawska, *Dantyszek Jan...*, s. 38–39; eadem, *Jan Dantyszek...*, s. 133–134.

<sup>11</sup> W. Pocięcha, op. cit., s. 424–430; Z. Nowak, op. cit., s. 39–209; T. Borawska, *Dantyszek Jan...*, s. 38–39; eadem, *Jan Dantyszek...*, s. 133–134; A. Skolimowska, *Program Dantyszek...*, s. 129, 136–137; *Corpus of Ioannes Dantiscus' Texts & Correspondence* (<http://dantiscus.al.uw.edu.pl>; dostęp: 1.12.2020 r.).

<sup>12</sup> E. Brachvogel, *Die Bibliothek der Burg Heilsberg*, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” (dalej: ZGAE) 1929, Bd. 23, s. 274–358; K. Górski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973, s. 120–121; J. Wojtkowski, *Stare druki w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” (dalej: „Fides”) 2009, nr 1–2, s. 33–34; T. Garwoliński, *Biblioteka biskupów warmińskich w Lidzbarku. Zarys dziejów*, „Fides” 2015, nr 1, s. 55.

<sup>13</sup> A. Skolimowska, „*Praesidium*” czy „*ornamentum*”? O bibliofilskich zainteresowaniach Jana Dantyszka, w: *Libris satiri nequeo. Oto książę jestem niesyty*, red. J. Partyka, A. Masłowska-Nowak, Warszawa 2010, s. 66.

a także w Gdańsku i Krakowie<sup>14</sup>. Biskup prowadził również wymianę wydawnictw. Np. w 1541 r. za dzieła św. Augustyna otrzymał od proboszcza lidzbarskiego Jana Langhannigka inkunabuły z tekstami św. Tomasza z Akwinu<sup>15</sup>.

Dzięki tym staraniom biblioteka biskupa wzbogaciła się również o zbiór cennych rękopisów. O ich wartości świadczy fakt, że w 1578 r. jezuita Antonio Possevi-no (1533/4–1611) uznał za stosowne spisać ważniejsze rękopisy lidzbarskie, łącznie sześćdziesiąt pięć tytułów i opublikować ten spis w dziele *Apparatus sacer* (Wenecja 1606)<sup>16</sup>.

Zbiory biblioteki biskupiej w Lidzbarku zgrupowane były w czterech działach: teologia, historia, prawo i pisma heretyckie. Wśród nich musiało być sporo druków prawnych, ponieważ były one zgodne z zainteresowaniami Dantyszka<sup>17</sup>. Z katalogów księżnicy lidzbarskiej wynika, że biskup gromadził także liczne teksty autorów klasycznych, takich jak: Cyceon, Seneka i Petrarca. Zdobywał też cenne polonika, w tym prace historyczne Jana Długosza<sup>18</sup>.

Dantyszek miał również prywatną bibliotekę. Książki z tego zbioru posiadały piękne renesansowe oprawy i oznaczane były supereklibrisem lub jednym z dwóch ekslibrisów<sup>19</sup>.

Zbiory obu bibliotek uległy rozproszeniu. Prób rekonstrukcji biskupiego księgozbioru podejmowali się w ostatnich latach Teresa Borawska<sup>20</sup> i Mieczysław Mejer<sup>21</sup>. Nieocenione są również prace podejmowane przez Annę Skolimowską<sup>22</sup>. Nie jest to jednak zadanie łatwe, choćby dlatego, że Dantyszek z reguły nie pozostawiał w książkach not świadczących o lekturze<sup>23</sup>. Część woluminów znalazła się w kolegium jezuickim w Braniewie i stamtąd została wywieziona do Szwecji w XVII w. Sporo książek przeszło w XIX w. do biblioteki katedralnej we Fromborku, a stamtąd po II wojnie światowej do Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie. Zbiory, które pozostały w Lidzbarku,

<sup>14</sup> Z. Nowak, op. cit., s. 205; A. Skolimowska, „*Praesidium*” czy „*ornamentum*”..., s. 67.

<sup>15</sup> Z. Nowak, op. cit., s. 205.

<sup>16</sup> Ibidem.

<sup>17</sup> T. Borawska, *Prawnicy w otoczeniu Mikołaja Kopernika*, KMW 2013, nr 2, s. 313.

<sup>18</sup> F. Hipler, *Analecta Warmiensia. Studien zur Geschichte der ermländischen Archiven und Bibliotheken*, ZGAE 1874, Bd. 5, s. 339; Z. Nowak, op. cit., s. 205–206.

<sup>19</sup> Z. Nowak, op. cit., s. 207; T. Borawska, *Życie umysłowe na Warmii w czasach Mikołaja Kopernika*, Toruń 1996, s. 138–139.

<sup>20</sup> T. Borawska, *An initial attempt at a reconstruction of the library of Jan Dantyszek*, w: *Terra marique. The cultural intercourse between the European center and periphery in modern time*, red. J. Kieniewicz, Warszawa 2001, s. 64–70; eadem, *Die Bibliothek des Johannes Dantiscus. Versuch einer Rekonstruktion*, ZGAE 2000, Bd. 50, s. 55–62.

<sup>21</sup> M. Mejer, *Die Bücher aus der Heilsberger Bibliothek von Johannes Dantiscus in den Sammlungen der Warschauer Bibliotheken*, w: *Terra marique*..., s. 39–46; idem, *Die Reste der Heilsberger Bibliothek von Johannes Dantiscus in den Sammlungen der Warschauer Bibliotheken*, „*Wolfenbuetteler Notizen zur Buchgeschichte*” 1999, Bd. 24, s. 133–140.

<sup>22</sup> M.in. A. Skolimowska, *Mikołaj Kopernik*...; eadem, „*Praesidium*” czy „*ornamentum*”...; eadem, *Program Dantyszek*... oraz prace edytorskie i interpretacyjne nad korespondencją i spuścizną literacką J. Dantyszka.

<sup>23</sup> T. Borawska, *An initial attempt*..., s. 68; A. Skolimowska, „*Praesidium*” czy „*ornamentum*”..., s. 64.



zostały zrabowane przez wojska szwedzkie na początku XVIII w.<sup>24</sup>. Wiele z nich dostało się do rąk prywatnych kolekcjonerów. Książki ze znakami własnościowymi biskupa Dantyszka spotyka się dziś w różnych bibliotekach, głównie polskich, szwedzkich<sup>25</sup>, niemieckich<sup>26</sup> i rosyjskich<sup>27</sup>. W Polsce najwięcej druków z biblioteki biskupiej zachowało się w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie (osiemnaście), następnie w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego (siedem)<sup>28</sup>, Bibliotece Narodowej (trzy)<sup>29</sup>, Bibliote-

<sup>24</sup> Szerzej na ten temat m.in.: T. Borawska, *Dawne książki warmińskie w zbiorach europejskich*, w: *W kręgu stanowych i kulturowych przeobrażeń Europy Północnej w XIV–XVIII wieku*, red. Z.H. Nowak, Toruń 1988, s. 179–205; eadem, *Warmińskie księgozbiory historyczne – ich losy i stan obecny*, w: *Iubilaeum Warmiae et Bibliothecae. Wybrane zagadnienia dotyczące 550. rocznicy przyłączenia Warmii do Polski i 450. rocznicy istnienia Biblioteki „Hosianum”*, red. T. Garwoliński, Olsztyn 2016, s. 44–81; T. Garwoliński, *Powojenne dzieje Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie*, w: *Cor Dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” (1565–2015)*, red. A. Kopiczko i P. Rabczyński, Olsztyn 2015, s. 471–502; idem, *Utracone i zachowane kościelne księgozbiory warmińskie od XVII do XX wieku*, „*Bibliotheca Nostra*” 2015, nr 3, s. 116–135.

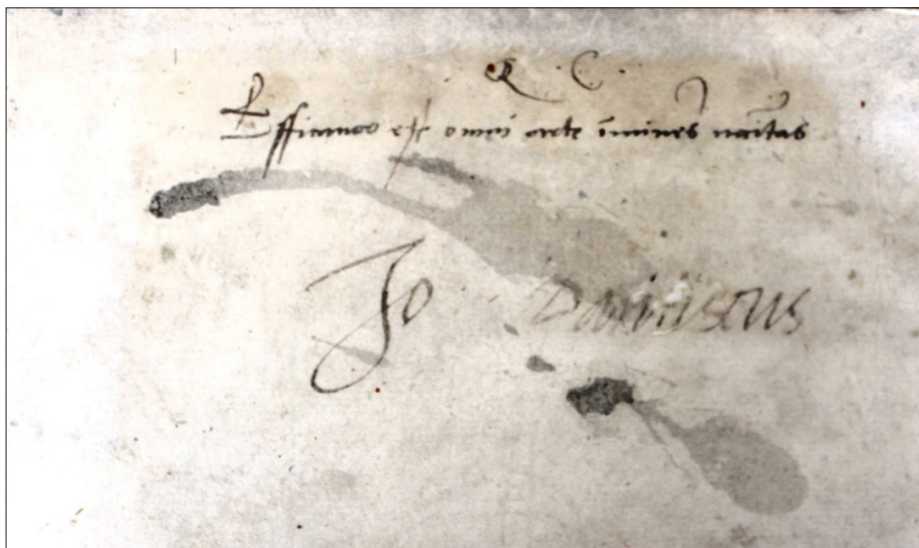
<sup>25</sup> Pojedyncze druki znajdują się w Bibliotece Królewskiej w Sztokholmie oraz w bibliotekach miejskich w Skara i Västerås. W Bibliotece Uniwersytetu w Uppsali zidentyfikowano trzydzieści woluminów, które należały do J. Dantyszka. Niektóre są oznaczone supereklibrisem, ekslibrisem i własnoręcznym podpisem: 1) *Biblia, Testamentum Vetus et Novum, polyglotta*. P. 1–6, Franciscus Ximenez de Cisneros, Arnao Guillén de Brocar (P. 1: post 22 III 1520; P. 2: s.a.; P. 3: s.a.; P. 4: 10 VII 1517; P. 5: 10 I 1514; P. 6: 17 III, 31 V 1515); 2) *Biblia, Testamentum Vetus cum paraphrasi Chaldaica et commentario Salomonis Isaci, Aben Esrae etc.* T. 1–4, Venezia: Daniel Bomberg, 1525–1526; 3) Hesiodus, *Opera et dies Nicolao Valla interpreter cum marginarijs adnotamentis*, Basileae: Ioannes Froben, 1518; 4) Ioannes Ravisius Textor, *Opvs epithetorum ab ipso avthore avtvm, recognitvm atqve in nouam formam redactum...*, Basileae: Nicolaus Brylinger et Sebastianus Franck, 1541; 5) [Gaius] Marius Victorinus, *Continentvr hoc libro optima... scriptis...*: Marii Victorini grammatici..., Tübingen: Ulricus Morhart, 1537; – J. Trypućko, *Katalog księgozbioru Kolegium Jezuitów w Braniewie zachowanego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali*, uzupełnił M. Spandowski, opr. M. Spandowski, S. Szyller, t. 1–3, Warszawa – Uppsala 2007; T. Borawska, *Die Bibliothek des Johannes Dantiscus...*, s. 55–62.

<sup>26</sup> Biblioteka Uniwersytetu w Greifswaldzie – Z. Nowak, op. cit., s. 206–207; T. Borawska, *Die Bibliothek des Johannes...*, s. 60.

<sup>27</sup> S. Prosper d'Aquitaine, *Opera*, Coloniae: ex officina Heronis Alopecij, 1540 – S.V. Korolev, *Cenne i rzadkie polskie supereklibrisy heraldyczne ze zbiorów Biblioteki Narodowej Rosji w St. Petersburgu*, „Z badań nad książką i księgozbiarami historycznymi” t. 3, 2009, s. 178.

<sup>28</sup> Albertus Magnus, *In XII prophetas minores... quaedam enarrationes...*, Coloniae: in aed. Quentelianis, [post 12 II] 1536; *Biblia, T. Vet. Lib. Psalmorum, Latine Psalterium Beati Brunonis... a Iohanne Cochleio... restitutionum, et Hebraica veritate adauctum [una cum reliqis adiunctis Canticis et Commentariis]*, Lipsiae: per Nic. Fabrum, [post 3 I] 1533; Flavianus Blondus, *De Roma triumphante libri decem... Romae instauratae libri III. Italia illustrata. Historiarum ab inclinato Rom[orum] imperio decades III. Omnia multo quam ante castigatiora*. [Acc.:] *De origine et gestis Venetorum*. [T. 1–2], Basileae: in off. Frobeniana, per Hier. Frobenium, Io. Hervagium et Nic. Episcopium, III 1531; *Decreta et constitutiones publice in Conventu generali Piotrkoviensi, pro festo sanctorum Trium Regum Anni... 1538... facte*, [Kraków: Mac. Szarffenberg], [post 7 III 1538]; s. Petrus Chrysologus, *Insigne et pervetustum opus Homiliarum... – Nunc primum in lucem editum*, Coloniae: ex off. Melch. Novesiani, [post 28 VII] 1541; Philippus, Presbyter, *In historiam Iob commentariorum libri tres...* [ed. Ioannes Sichardus], Basileae: per Ad. Petrum, VIII 1527; Theodoretus, ep. Cyri, *Rerum Ecclesiasticarum libri quinque, conversi in Latinum a Ioachimo Camerario... Catalogi episcoporum in praecipuis ecclesiis et caesarum... eodem autore. De essentia et substantia ex Graecis conversiones eiusdem*, Basileae: apud Io. Hervagium, 1536 – *Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 1, cz. 1–2, oprac. T. Komender, materiał proveniencyjny oprac. pod kier. M. Sipayllo; t. 2, cz. 1–2, oprac. T. Komender i H. Mieczkowska; t. 3–8 red. H. Mieczkowska, materiał proveniencyjny oprac. pod kier. M. Cubrzyńskiej-Leonarczyk, Warszawa 1994–2018.

<sup>29</sup> Eike von Repgow, *Remissorium mit sambt dem Weichpilde und Lehnrecht*, Augsburg: Hans Otmar, Johann Rynmann, 1508; *Novum Testamentum Graece et Latine*, Ed. Erasmus Roterodamus, Basel: Johannes Froben, 1527; Pietro Martire d'Anghiera, *De orbe nouo decades*, Alcalá: Impressae in contubernio Arnaldi Guillelmi, 5 XI 151 – *Oprawy polskie. Wystawa zorganizowana przez Bibliotekę Narodową i Oddział Warszawski Towarzystwa Przyjaciół Książki, listopad – grudzień 1987 Warszawa – Pałac Krasińskich*, red. A. Żółtowski, Warszawa 1987, s. 28; *Nad złoto droższe. Skarby*



Fot. 1. Własnoręczny podpis bp. Jana Dantyska w inkunabule z 1493 roku (sygn. Inc. 85)

ce Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie (jeden)<sup>30</sup>, Bibliotece Publicznej Miasta Stołecznego Warszawy (trzy)<sup>31</sup>, Bibliotece Kórnickiej PAN (siedem)<sup>32</sup> i Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie (dwa)<sup>33</sup>. Ocalałe księgi świadczą o rozległych zainteresowaniach ich właściciela, który był typowym

Biblioteki Narodowej, red. H. Tchórzewska-Kabata, M. Dąbrowski, Warszawa 2002, s. 141.

<sup>30</sup> *Digestorum seu Pandectarum iuris civilis volumen secundum, XIII libros complectens*, Parisiis: ex off. Roberti Stephani, 1527. T. Borawska w artykule *Die Bibliothek des Johannes Dantiscus...* pisze o trzech drukach. Jednak Andrzej Żebrowski z Biblioteki WMSD w Warszawie na prośbę autorów niniejszego opracowania potwierdził jedynie obecność jednego, wymienionego druku.

<sup>31</sup> Christophorus Brechterus, *Processus iudicarii totius compendium*, Frankfurt: Christ. Egenolphus, post 1 I 1539; Fredericus Schenck, *Trias forensis, in qua de tribus fori personis... tractatur*, Antwerpen: ap. Mart. Caesarem, imp. Rol. Bollaert, 1528; Bernardinus Rutilius, *Veterum iurisconsultorum vitae*, Strassburg: Crato Mylius, 1538 – J. Adamczyk, *Stare druki w Bibliotece Publicznej M. St. Warszawy*, w: *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie*, red. J. Tazbir, Warszawa 1961, s. 761.

<sup>32</sup> Kłosek zawiera siedem szesnastowiecznych druków o treści historycznej, ozdobiony superekslibrisem J. Dantyska z datą 1539: Berosus Babylonius, *De his quae praecesserunt inundationem terrarum...*, Paris, 1510; Lionardo Bruni, *De bello Punico libri duo...*, Augustae Vind., 1537; Lionardo Bruni, *De bello Gotthorum seu de bello Italico adversus Gotthos libri quattuor*, Paris, 1507; Galeazzo Flavio Capella, *De rebus nuper in Italia gestis libri octo*, Norimbergae, 1532; Jacopo Bracelli, *De bello Nispaniensilibi quinque. Item Iohannis Ioviani Pontani, De bello Neapolitano libri sex...*, Haganoae, 1530; Geoffrey of Monmouth, *Britanniae utriusque regum et principum origo et gesta insygnia...*, Paris, 1517; Angelus Andreas Resendius, *Epitome rerum gestarum in India a Lusitanis anno superiori...*, Lovanii, 1531 – Z. Nowak, *Superekslibris Dantyska w zbiorach Biblioteki Kórnickiej*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” t. 23, 1993, s. 159–162.

<sup>33</sup> *De recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione... Dialogus, ab autore recognitus, a c locupletior factus. Eiusdem Dialogus cui titulus, Ciceronianus, siue, De optimo genere dicendi. Itidem ab autore recognitus & auctus*, Basileae: In Officina Frobeniana per Hier. Frob. Ioan. Heruag. & Nicol. Episcopium, III 1530; *Spongia... Adversus aspergines Hutteni*, Basileae: Io. Frobenivm, 1523. T. Borawska w artykule *Die Bibliothek des Johannes Dantiscus...* pisze o jednym druku. Jest to jednak jeden wolumin zawierający dwa wymienione druki.



humanistą. Jego księgozbiór nie był ani ograniczony do wąskiego grona autorów, ani jednokierunkowy tematycznie<sup>34</sup>. Biskup warmiński dorównywał znakomitym mecenasom i bibliofilom polskim, takim jak Erazm Ciołek (1474–1522), Andrzej Krzycki (1482–1537) czy Maciej Drzewicki (1467–1535)<sup>35</sup>.

## WOLUMINY DANTYSZKA ZACHOWANE W BIBLIOTECE „HOSIANUM”

W Bibliotece „Hosianum” zachowało się dziesięć woluminów z biblioteki J. Dantyszka<sup>36</sup>. Zawierają osiemnaście dzieł teologicznych, filozoficznych, prawniczych i historycznych oraz dotyczących pisarzy starożytnych.

Inkunabuł o sygnaturze Inc. 85, epicki poemat o drugiej wojnie punickiej autorstwa Syliusza Italicusa (ok. 26 – ok. 102)<sup>37</sup>, został podpisany osobiście przez biskupa („Io. Dantiscus”). Komentarz do dzieł św. Tomasza z Akwinu (ok. 1225–1274) autorstwa Piotra z Bergamo (1400–1482) (sygnatura Inc. 26) w zapisie testamentowym z 1517 r. został przekazany bliżej nieznanemu Andrzejowi Wagnrowi, później zaś był własnością proboszcza lidzbarskiego i ekonoma biskupiego Jana Langhannigka (zm. 1567)<sup>38</sup>, a następnie w 1541 r. został przekazany drogą

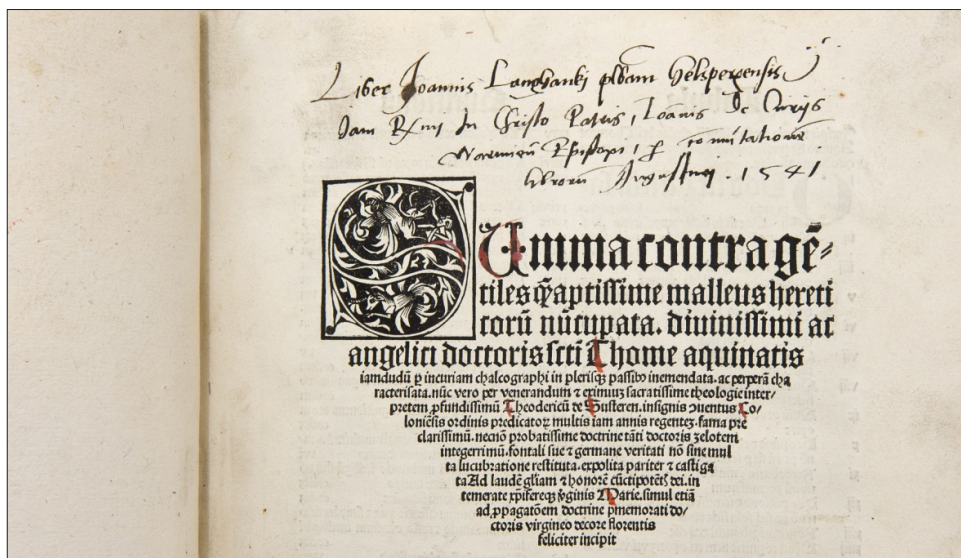
<sup>34</sup> T. Borawska, *Dantyszek Jan...*, s. 38–39; A. Skolimowska, „*Praesidium*” czy „*ornamentum*”..., s. 64, 70.

<sup>35</sup> Z. Nowak, *Jan Dantyszek...*, s. 207.

<sup>36</sup> Inc. 65,1–2 adl.: Alexander Aphrodisiensis, *Problemata*, – Aristoteles, *Problemata*, – Plutarchus, *Problemata*, Venezia: Ant. de Strata, 24 XI 1488; Pedanius Quintus Asconius, *Commentarii in orations Ciceronis etc.*, Venezia: Ioannes de Colonia et Ioannes Manthen, [post 2 VI 1477]; Inc. 85: Silius Italicus, *Punica, cum commento Petri Marsi*, Venezia: Ioannes Tacuinus, 20 IX 1493; Inc. 26: Petrus de Bergamo, *Tabula super omnia opera Thomae Aquinatis*, Basel: Nicolaus Kessler, 1495; Inc. 57: Thomas de Aquino, *Quaestiones de potentia Dei etc.*, Köln: Henricus Quentell, 7 V 1500; Inc. 58,1–2 adl.: Thomas de Aquino, *Summa contra gentiles*, Köln: Henricus Quentell, 31 VIII 1501; *Quaestiones de veritate*, Köln: Henricus Quentell, 7 III 1499; Sd 405,1–3 adl.: Symphorianus Champier, *Mirabilium divinatorum humanorumque volumina quattuor*, Lyon: Jacques Mareschal, 22 VIII 1517; Leo I papa, *Epistolae*, Paris: Jodocus Badius Ascensius, Jean Petit, 1 IV 1511; Iacobus de Paradiso, *De animabus a corporibus exutis*, [Basel: Thomas Wolff, 1521]; Sd 866,1–2 adl.: Andrea Alciato, *Commentaria ad rescripta principum*, [Nürnberg: Johann Petreius], 1531; *Corpus Iuris Civili*, Nürnberg: Iohann Petreius, 1531; Sd 615,1–2 adl.: Petrus Apianus, Bartholomaeus Amantius, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis*, Ingolstadt: Petrus Apianus, 1534; Alexander ab Alexandro, *Genialium dierum libri sex*, Köln: Eucharius Ceruicornius, III 1539; Sd 57,1–3 adl.: Placentinus, *In Summam Institutionum libri IV. De varietate actionum libri VI*, Mainz: Ivo Schoeffer, IX 1535; Placentinus, *Summa in Codicis Iustiniani libros IX*, Mainz: Ivo Schoeffer, III 1536; *Artis notariatus tomi duo*, Frankfurt am Main: Christian Egenolph, IX 1539; Sd 608: Ulricus Zasius, *De verborum obligationibus*, Basel: Michael Isengrin, 1540 – J. Obląk, Z. Jaroszewicz-Pierśławcew, J. Wojtkowski, *Katalog inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, Olsztyn 2007; J. Wojtkowski, *Katalog druków XVI wieku Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, Lublin 2012.

<sup>37</sup> Był konsulem rzymskim, mówcą i poetą łacińskim. *Punica* jest najdłuższym poematem epickim w literaturze starożytnego Rzymu. Powstała prawdopodobnie po roku 80 – Syliusz Italicus, *Epopėja o wojnie punickiej*, t. 1, ks. I–IX, przełożyli i przypisami opatrzyli: S. Śnieżewski, P. Wolski, Kraków 2020; Silius Italicus (<https://www.britannica.com/biography/Silius-Italicus>; dostęp: 8.10.2020 r.).

<sup>38</sup> Urodził się w Lidzbarku Warmińskim. Kształcił się w seminarium duchownym w Braniewie. Był proboszczem w Lidzbarku Warmińskim (1532–1559) i jednocześnie zarządcą dóbr biskupich (1541–1547). W latach 1541–1555 był honorowym kanonikiem dobromiejskim, a od 1560 – kanonikiem fromborskim. Współpracował z biskupami: Maurycym Ferberem i Janem Dantyskiem – A. Kopiczko, *Langhannigk (Langhanki, Langhannius) Jan*, w: *Słownik biograficzny Kapituły...*, s. 143.



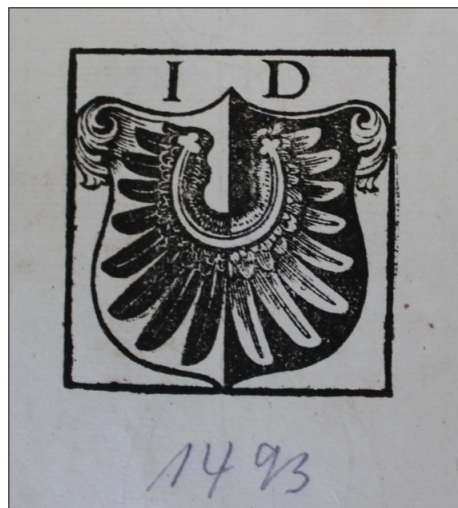
Fot. 2. Wpis własnościowy świadczący o przynależności woluminu do księgozbioru Jana Langhannigka, a następnie – bp. J. Dantyszka (sygn. Inc. 58,1–2 adl.)

wymiany biskupowi Dantyszkowi, o czym była mowa wcześniej<sup>39</sup>. Podobne wpisy własnościowe świadczą o przynależności dwóch innych woluminów zawierających dzieła autorstwa Tomasza z Akwinu (sygnatury: Inc. 57; Inc. 58,1–2 adl.) do księgozbioru J. Langhannigka, a następnie – jego biskupa.

Swoje książki Dantyszek zaopatrywał w dwa drzeworytowe ekslibrisy pochodzące z drukarni Hieronima Wietora (ok. 1480–1546/7) w Krakowie. Pierwszy ekslibris, mniejszy, o wymiarach 52 × 48,5 mm, powstały w latach 1516–1529, przedstawia skrzydła orła (polskie i cesarskie) i inicjały: „I D”. Natomiast drugi, większy, znacznie ozdobniejszy – z lat 1530–1532 – zawiera oprócz skrzydeł orlich, miecz i maczugę oraz orderzy na znak odbytych pielgrzymek. Ekslibrisy Dantyszka, odbijane bezpośrednio z klocka drzeworytowego na kartę tytułową książki, należą do najstarszych i najpiękniejszych znanych znaków szesnastowiecznych<sup>40</sup>. Biblioteka „Hosianum” posiada pierwszy z nich: w klocku inkunabułowym zawierającym dwa dzieła filozoficzne (sygnatura: Inc. 65,1–2 adl.) odbity przed tekstem, a we wspomnianej już epopei o wojnie punickiej (sygnatura Inc. 85) wytłoczony czterokrotnie – na początku i na końcu wszytych przed tekstem ośmiu czystych kart, po wprowadzeniu i na końcu druku.

<sup>39</sup> Jam Reverendissimi in Christo Patris Domini Joannis de Curijs Warmiensis Episcopi per commutationem operum divi Augustini 1541.

<sup>40</sup> E. Gigilewicz, *Herby biskupów warmińskich*, Lublin 2001, s. 54–55, 94–95; A. Wagner, *Zbiór opaw oznaczonych superekslibrisami polskimi z pierwszej połowy XVI wieku w Bibliotece „Hosianum”*. Charakterystyka wybranych przykładów, w: *Iubilaeum Warmiae et Bibliothecae...*, s. 112.



Fot. 3. Ekslibris Jana Dantyszka w inkunabule z 1493 roku (sygn. Inc. 85)

Pięć ksiąg (sygnatury: Sd 57,1–3 adl.; Sd 405,1–3 adl.; Sd 608; Sd 615,1–2 adl.; Sd 866) jest ozdobionych superekslibrisem biskupa, który występuje w dwóch wariantach wielkościowych: mniejszy z datami „1539” i „1540” oraz większy z datą „1539”. Herb po uzupełnieniu go przez cesarza Maksymiliana I w 1516 i potwierdzeniu w 1528 roku przez Karola V przedstawia tarczę czwórdzielną w krzyż, przy czym działy 1. i 4. oraz 2. i 3. zawierają te same wyobrażenia. Pola 1. i 4. są dwudzielne w słup. W pobocznicy prawej, srebrnej znajduje się skrzydło orle czarne, a w pobocznicy lewej, czarnej skrzydło orle srebrne. W polach 2. i 3. po prawej stronie znajduje się miecz, a po lewej maczuga. Nad herbem umieszczone są insygnia biskupie: mitra i pastorał. W rogach prostokątnej ramy znajdują się emblematy odbytych pielgrzymek: order Grobu Jerozolimskiego jako oznaka pielgrzymki do Ziemi Świętej, order św. Katarzyny jako pamiątka pielgrzymki na Synaj, litera R z kluczem jako symbol pielgrzymki do Rzymu i muszla św. Jakuba jako znak pielgrzymki do Santiago de Compostela. Całość dopełnia napis „IOAN: [nes] DAN[tiscus] || EP[iscopu]S VAR-[miensis]” oraz data sporządzenia dzieła. Cztery superekslibrisy są połączone, a jeden posrebrzany. Jako ciekawostkę można traktować przypadek odwrócenia wycisku srebrzonego superekslibrisu biskupiego względem otaczającej go dekoracji w woluminie o sygnaturze Sd 405,1–3 adl. Drugi taki egzemplarz znany jest z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Oprawy wykonał prawdopodobnie introligator królewiecki lub przynajmniej związany z Prusami Książęcymi, być może warmiński<sup>41</sup>.

<sup>41</sup> Z. Nowak, *Jan Dantyszek...*, s. 205–207; A. Wagner, *Ekslibris jako dziedzina grafiki w sferze zainteresowań historii sztuki i bibliologii*, w: *Metodologia, metoda i terminologia grafiki i rysunku. Teoria i praktyka*, red. J. Talbierska,



Fot. 4. Superekslibris Jana Dantyszka na oprawie klocka starodrucznego z lat 1535–1539 (sygn. Sd 57,1–3 adl.)

Najprawdopodobniej dzięki J. Dantyszkowi trafił do księgozbioru „Hosianum” wolumin o sygn. De 216,1–3 adl. zawierający trzy druki teologiczne<sup>42</sup>, będący własnością Paulusa Obersteinera (Paulus ab Oberstain, Paul von Oberstein). Zapewne obaj poznali się na dworze cesarskim. Z tego czasu (1516) zachowała się korespondencja między nimi, a Dantyszek w kilkunastu listach wspominał o Oberseinerze<sup>43</sup>. Był on humanistą, doktorem sztuk wyzwolonych i obojga praw, od 1516 r. – prepozytem katedralnym, rektorem katedry św. Szczepana (1516–1544) i kanclerzem Uniwersytetu w Wiedniu oraz m.in. kanonikiem wrocławskim. Był też radcą i sekretarzem cesarza Maksymiliana I oraz Ferdynanda I<sup>44</sup>.

Warszawa 2014, s. 99; idem, *Zbiór opraw oznaczonych...*, s. 112–113; idem, *Superekslibris polski. Studium o kulturze bibliofilskiej i sztuce od średniowiecza do połowy XVII wieku*, Toruń 2016, s. 250–252; T. Garwoliński, *Wspólne dziedzictwo. Ekslibrisy i inne znaki własnościowe ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, „Fides” 2014, nr 1, s. 36–37; idem, *Biblioteka biskupów warmińskich...*, s. 55; idem, *Zabytkowe zbiory Biblioteki „Hosianum” prezentowane na wystawach współfinansowanych przez Samorząd Olsztyna*, Olsztyn 2016, s. 18–24.

<sup>42</sup> Raimundus de Sabunde, *Theologia naturalis*, Nürnberg: Antonius Koberger, 23 IX 1502; Thomas Netter (Waldensis), *Doctrinale antiquitatum Ecclesiae Iesu Christi*, T. II. *De Sacramentis*, Paris: Iodocus Badius Ascensius, 15 X 1521; s. Ioannes Fisher, *De veritate Corporis et Sanguinis Christi in Eucharistia*, Köln: Petrus Quentel, II 1527.

<sup>43</sup> *Corpus of Ioannes Dantiscus’ Texts & Correspondence*.

<sup>44</sup> Paulus Obersteiner (<http://dantiscus.al.uw.edu.pl/?f=personDetails&person=36>; dostęp: 11.02.2021 r.).





Fot. 5. Ekslibris Paulusa Obersteinera w klocku starodruwnym z lat 1502–1527 (sygn. De 216,1–3 adl.)



Wolumin posiada oprawę mniszą. Są to dębowe deski obleczone do połowy świńską skórą ozdobioną tłoczeniami liniowymi i roślinnymi. Bordiurę zdobi wy-cisk radełkowy z postaciami niewiast. Wytarcie skóry nie pozwala na identyfikację tych postaci. Księga miała metalowe zapinki, po których pozostały jedynie ślady. Na obcięciach kart znajduje się napis: „Theologia natvralis. Contra Witclef. Adversus oecolampadium”.

O przynależności woluminu do księgozbioru P. Obersteinera świadczy okazały, całostronicowy ekslibris – jeden z najpiękniejszych w zbiorach Biblioteki „Hosianum”. Jest to bardzo dobrze zachowany drzeworytowy księgoznak kolorowany ręcznie o wymiarach 278 × 190 mm. Czterodzielna tarcza herbowa zawiera elementy cesarskiego herbu Habsburgów: na czerwonym tle srebrny pas oraz złotego lwa z koroną. Ekslibris jest datowany na 1528 r.<sup>45</sup>

Na przełomie XVI i XVII wieku księga została ofiarowana przez wykonawcę testamentu biskupa Marcina Kromera (1512–1589) konwentowi bernardynów w dzisiejszym Barczewie, o czym świadczy wpis: „Pro loco Warthemburgensi ad Fratres Bernardinos gratia Domini Domini Canonici Cromer”<sup>46</sup>. Kolejny znak własnościowy stanowi dziewiętnastowieczna pieczęć: „Bibliotheca Lycei Regii Hosiani”.

Warto wspomnieć o obecności w księgozbiorze „Hosianum” jednego dzieła teologicznego autorstwa J. Dantyszka: *Christiana explanatio de fide et sacramentis contra haeticorum errores* (Kraków: Hieronim Vietor, 1545, sygn.: Dp 50,2 adl.). Jest ono współoprawne z czterema innymi niewielkimi dziełkami<sup>47</sup>. Wolumin nie należał do biblioteki biskupiej, natomiast zawiera szesnastowieczny wpis własnościowy klasztoru bernardynów w Sarnakach<sup>48</sup>, siedemnastowieczny wpis z Zawiercia, leżącego na pograniczu Małopolski i Śląska, a następnie dziewiętnastowieczną pieczęć „Bibliotheca Lycei Regii Hosiani”. Siedemnastowieczna oprawa została wykonana z tektury obleczonej w pergaminowy dokument z 1532 r. Pozostało jedno wiązadło skórkowe oraz ślady trzech pozostałych. Pergaminowy rękopis łaciński z XIV w. o treści liturgicznej został wykorzystany do zrobienia zszywki. Na górnej okładzinie, na grzbiecie i na dolnym obcięciu kart została wypisana zawartość klocka.

<sup>45</sup> T. Garwoliński, *Wspólne dziedzictwo...*, s. 38–39; idem, *Zabytkowe zbiory Biblioteki „Hosianum”...*, s. 25.

<sup>46</sup> Szerzej wyjaśnia to: T. Garwoliński, *Stare druki z kolekcji biskupów warmińskich okresu renesansu przechowywane w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, w: *Kolekcje prywatne w zbiorach książki dawnej*, t. 2, red. D. Sidorowicz-Mulak, A. Franczyk-Cegła, Wrocław 2020, s. 172–200.

<sup>47</sup> Stanisław Orzechowski, *Pro Ecclesia Christi ad Samuelem Macieiovium Episcopum Cracoviensem*, Kraków: Hieronim Vietor, 1546 (sygn. Dp 50,1 adl.); Carolus V, *Articuli orthodoxam religionem respicientes*, Kraków: Hieronim Vietor, 1545 (sygn. Dp 50,3 adl.); Jerzy Libanus z Legnicy, *Epistola collaudatoria*, Kraków: Maciej Scharffenberg, 1546 (sygn. Dp 50,4 adl.); Jan Benedykt Solfa, *De visionibus et revelationibus*, Kraków: Hieronim Vietor, 1545 (sygn. Dp 50,5 adl.).

<sup>48</sup> Dawniej miasto, dziś wieś w województwie mazowieckim, w powiecie losickim.

## ZAKOŃCZENIE

Burzliwe dzieje Warmii sprawiają, że trudno jest dziś ustalić liczbę zgromadzonych przez biskupa Jana Dantyszka dzieł drukowanych. Autorom niniejszego opracowania udało się dotrzeć do umiejscowienia siedemdziesięciu pięciu druków, które zawierają znaki proveniencyjne biskupa warmińskiego, oraz trzech, które należały do jego wiedeńskiego kolegi, a następnie – zapewne dzięki Dantyszkowi – trafiły na Warmię. Największa ilość tych pierwszych znajduje się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali (30), w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie (18) oraz w Warszawie (14). Analiza zachowanego księgozbioru pozwala wysnuć wniosek, że jego posiadacz interesował się zarówno pracami świeckimi (ponad połowa), jak i kościelnymi. Wśród nich siedemnaście dotyczyło prawa rzymskiego i prawa polskiego. Prawie tyle samo traktowało o historii i geografii, w tym także o odkryciach geograficznych i Nowym Świecie. Znalazły się również druki medyczne i astronomiczne<sup>49</sup>. Najstarszym drukiem jest książka wytłoczona w 1477 r.<sup>50</sup>, a największa liczba publikacji pochodzi z lat 1516–1519. Ich właściciel dbał, by były one ozdobiane pięknymi renesansowymi oprawami z herbem biskupim. Pozostają one prawdziwymi skarbami intronizacji europejskiego.

## BIBLIOGRAFIA

### Opracowania

Adamczyk Jadwiga, *Stare druki w Bibliotece Publicznej M. St. Warszawy*, w: *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie*, red. Janusz Tazbir, Warszawa 1961.

*Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis. Tomi II fasciculus I (Ab anno 1490 ad annum 1515)*, editionem curavit Adam Chmiel, Cracoviae 1892.

Borawska Teresa, *An initial attempt at a reconstruction of the library of Jan Dantyszek*, w: *Terra marique. The cultural intercourse between the European center and periphery in modern time*, red. Jan Kieniewicz, Warszawa 2001.

- Dantyszek Jan, w: *Słownik biograficzny Kapituły Warmińskiej*, red. Jan Guzowski, Olsztyn 1996.
- *Dawne książki warmińskie w zbiorach europejskich*, w: *W kręgu stanowych i kulturowych przeobrażeń Europy Północnej w XIV–XVIII wieku*, red. Zbigniew H. Nowak, Toruń 1988.
- *Die Bibliothek des Johannes Dantiscus. Versuch einer Rekonstruktion*, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” 2000, Bd. 50.
- Jan Dantyszek, w: *Poczet biskupów warmińskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2008.
- *Prawnicy w otoczeniu Mikołaja Kopernika*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2013, nr 2.
- *Warmińskie księgozbiory historyczne – ich losy i stan obecny*, w: *Iubilaeum Warmiae et Bibliothecae. Wybrane zagadnienia dotyczące 550. rocznicy przyłączenia Warmii do Polski i 450. rocznicy istnienia Biblioteki „Hosianum”*, red. Tomasz Garwoliński, Olsztyn 2016.
- *Życie umysłowe na Warmii w czasach Mikołaja Kopernika*, Toruń 1996.

*Corpus of Ioannes Dantiscus' Texts & Correspondence* [online], <http://dantiscus.al.uw.edu.pl>, 01.12.2020.

Brachvogel Eugen, *Die Bibliothek der Burg Heilsberg*, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” 1929, Bd. 23.

<sup>49</sup> T. Borawska, *Die Bibliothek des Johannes Dantiscus...*, s. 55–62.

<sup>50</sup> Inc. 65,2 adl.: Pedanius Quintus Asconius, *Commentarii in orationes Ciceronis etc.*, Venezia: Ioannes de Colonia et Ioannes Manthen, [post 2 VI 1477] – w zbiorach Biblioteki WSD MW „Hosianum” w Olsztynie.

- Garwoliński Tomasz, *Biblioteka biskupów warmińskich w Lidzbarku. Zarys dziejów*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2015, nr 1.
- *Powojenne dzieje Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie*, w: *Cor Diocesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” (1565–2015)*, red. Andrzej Kopiczko i Paweł Rabczyński, Olsztyn 2015.
  - *Stare druki z kolekcji biskupów warmińskich okresu renesansu przechowywane w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, w: *Kolekcje prywatne w zbiorach książki dawnej*, t. 2, red. Dorota Sidorowicz-Mulak, Agnieszka Franczyk-Cegła, Wrocław 2020.
  - *Utracone i zachowane kościelne księgozbiory warmińskie od XVII do XX wieku*, „Bibliotheca Nostra” 2015, nr 3.
  - *Wspólne dziedzictwo. Ekslibrisy i inne znaki własnościowe ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2014, nr 1.
  - *Zabytkowe zbiory Biblioteki „Hosianum” prezentowane na wystawach współfinansowanych przez Samorząd Olsztyna*, Olsztyn 2016.
- Gigilewicz Edward, *Herby biskupów warmińskich*, Lublin 2001.
- Górski Karol, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973.
- Hipler Franz, *Analecta Warmiensia. Studien zur Geschichte der ermländischen Archiven und Bibliotheken*, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” 1874, Bd. 5.
- Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, t. 1, cz. 1–2, oprac. T. Komender, materiał proveniencyjny oprac. pod kier. M. Sipayłło; t. 2, cz. 1–2, oprac. T. Komender i H. Mieczkowska; t. 3–8 red. H. Mieczkowska, materiał proveniencyjny oprac. pod kier. M. Cubrzyńskiej-Leonarczyk, Warszawa 1994–2018.
- Kopiczko Andrzej, *Langhannigk (Langhanki, Langhannius) Jan*, w: *Słownik biograficzny Kapituły Warmińskiej*, red. Jan Guzowski, Olsztyn 1996.
- Korolev Sergej V., *Cenne i rzadkie polskie superekslibrisy heraldyczne ze zbiorów Biblioteki Narodowej Rosji w St. Petersburgu*, „Z badań nad książką i księgozbiorami historycznymi” t. 3, 2009.
- Mejor Mieczysław, *Die Bücher aus der Heilsberger Bibliothek von Johannes Dantiscus in den Sammlungen der Warschauer Bibliotheken*, w: *Terra marique. The cultural intercourse between the European center and periphery in modern time*, red. Jan Kieniewicz, Warszawa 2001.
- *Die Reste der Heilsberger Bibliothek von Johannes Dantiscus in den Sammlungen der Warschauer Bibliotheken*, „Wolfenbütteler Notizen zur Buchgeschichte” 1999, Bd. 24.
- Nad złoto droższe. *Skarby Biblioteki Narodowej*, red. H. Tchórzewska-Kabata, M. Dąbrowski, Warszawa 2002.
- Nowak Zbigniew, *Jan Dantyszek. Portret renesansowego humanisty*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1982.
- Nowak Zofia, *Superekslibris Dantyszka w zbiorach Biblioteki Kórnickiej*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” t. 23, 1993.
- Obląg Jan, Jaroszewicz-Pierśławcew Zoja, Wojtkowski Julian, *Katalog inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, Olsztyn 2007.
- Oprawy polskie. Wystawa zorganizowana przez Bibliotekę Narodową i Oddział Warszawski Towarzystwa Przyjaciół Książki*, listopad – grudzień 1987 Warszawa – Pałac Krasińskich, red. A. Żółtowski, Warszawa 1987.
- Paulus Obersteiner (<http://dantiscus.al.uw.edu.pl/?f=personDetails&person=36>; dostęp: 11.02.2021 r.).
- Pociecha Władysław, *Dantyszek Jan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 4, red. W. Konopczyński, Kraków 1938.
- Ptaszyński Maciej, *Reformacja w Polsce a dziedzictwo Erazma z Rotterdamu*, Warszawa 2018.
- Silius Italicus* (<https://www.britannica.com/biography/Silius-Italicus>; dostęp: 8.10.2020 r.).
- Skolimowska Anna, *Mikołaj Kopernik i Jan Dantyszek – nowe źródła, nowe interpretacje*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2013, nr 2.
- „Praesidium” czy „ornamentum”? O bibliofilskich zainteresowaniach Jana Dantyszka, w: *Libris satiari nequeo. Oto książkę jestem niesyty*, red. J. Partyka, A. Masłowska-Nowak, Warszawa 2010, s. 63–71.
  - *Program Dantyszek*, w: *Antyk i my w Ośrodku Badań nad Tradycją Antyczną*, red. K. Marciniak, Warszawa 2013.
- Syliusz Italikus, *Epopeja o wojnie punickiej*, t. 1, ks. I–IX, przełożyli i przypisami opatrzyli: S. Śnieżewski, P. Wolski, Kraków 2020.
- Trypućko Józef, *Katalog księgozbioru Kolegium Jezuitów w Braniewie zachowanego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali*, uzupełnił M. Spandowski, opr. M. Spandowski, S. Szyller, t. 1–3, Warszawa – Uppsala 2007.
- Wagner Arkadiusz, *Eklibris jako dziedzina grafiki w sferze zainteresowań historii sztuki i bibliologii*, w: *Metodologia, metoda i terminologia grafiki i rysunku. Teoria i praktyka*, red. J. Talbierska, Warszawa 2014.
- *Superekslibris polski. Studium o kulturze bibliofilskiej i sztuce od średniowiecza do połowy XVII wieku*, Toruń 2016.

- *Zbiór opraw oznaczonych supereklibrisami polskimi z pierwszej połowy XVI wieku w Bibliotece „Hosianum”*. Charakterystyka wybranych przykładów, w: *Iubilaeum Warmiae et Bibliothecae. Wybrane zagadnienia dotyczące 550. rocznicy przyłączenia Warmii do Polski i 450. rocznicy istnienia Biblioteki „Hosianum”*, red. Tomasz Garwoliński, Olsztyn 2016.
- Wojtkowski Julian, *Katalog druków XVI wieku Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, Lublin 2012.
- *Stare druki w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2009, nr 1–2.
- Zins Henryk, *Kapituła fromborska w czasach Mikołaja Kopernika*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1959, nr 4.